

ראיית מלחמת יום הכיפורים בעיני המצרים

סא"ל אבי שי

ב-22 באוקטובר 1973, בשעות אחה"צ המוקדמות, שודרה ברדיו קהיר תודעה בשמו של הנשיא סאדאת, בה הודיע נשיא מצרים על הסכמתו להתחלת מועצת-הביטחון 338, אשר קראה להפסקת-אש מיידית, לביצוע ההחלטה מס' 242 של מועצת-הביטחון שהתקבלה ב-22 בנובמבר 1967 ולניהול משא-ומתן בין הצדדים, בחסות מתאימה במגמה לכונן שלום צודק ובר-קיימא במזרח-התיכון. ההודעה של סאדאת הסבירה, כי מצרים הסכימה להפסקת-האש, מאחר, „שהפעולה הגדולה של ה-6 באוקטובר שברה את הקיפאון שנוצר במשבר המזרח-תיכוני“¹. הודעה זו התקבלה בהפתעה על-ידי הציבור המצרי, שזכר עדיין היטב את נאומו של נשיאם בפני מושב מיוחד של מועצת העם, ב-16 באוקטובר, בו אמר סאדאת, בין היתר: „אנו נכונים להסכים להפסקת-אש, על בסיס של גסיגה לאלתר של הכוחות הישראליים מכל האדמות הכבושות אל הקוים שמלפני ה-5 ביוני 1967“. ההבדל בין התניה אולטימטיבית לאל-תנאי, לבין מתן גושפנקא חוזרת לנוסח המעורפל והבלתי מחייב של החלטה מס' 242, וזאת כאשר פחות משבוע מפריד בין שתי ההודעות — בוודאי שלא נעלם מאוזני המאזין המצרי. זאת, ועוד: רק יום אחד קודם, ב-21 באוקטובר, שודרה ברשתות הטלביזיה בארה"ב הקלטה של מסיבת עיתונאים עם שר החוץ של מצרים, מחמד חסן אל-זיאת. במהלכה של מסיבת עיתונאים זו, אמר זיאת: „מצרים תסכים להפסקת אש, רק אם זו תלווה בערבות חד-משמעית של המעצמות לנסיגה מלאה של כוחות ישראל אלה לגבולות שקדמו למלחמת 1967“. עיקרי דבריו של זיאת נמסרו בהרחבה באמצעי התקשורת של מצרים. מבוכתו של האזרח המצרי נוכח הכרסום שחל במשך ימים ספורים בעמדת מנהיגיו, הפכה לתדהמה כאשר נודע לו כי כוחות גדולים של צה"ל נמצאים ממערב לתעלת סואץ, וכי העיר סואץ מנהלת קרב-הגנה עיקש למניעת נפילתה בידי כוחות צה"ל. זאת כאשר הדובר הצבאי הרשמי חזר והודיע במהלך הימים הקודמים, כי כוחות קטנים מאוד בלבד של הצבא הישראלי, הצליחו להסתנן לאיזור דוורסואר, כי הכוחות המצריים השמידו את רובם של כוחות אלה, וכי שרידיו של הכוח הישראלי שהסתנן אל ממערב לתעלה, נרדפים על-ידי המצרים.

המפנה לרעה שחל בחזית הצבאית, הסתבר אם כן, לאורח המצרי, תוך ימים ספורים. הוא הבין כי הכוחות המזוינים של מצרים, השיגו אמנם, במהלך היומיים הראשונים של המלחמה, הצלחה בלתי מבוטלת בעצם צליחתה של התעלה וביצירת מאחו קרקעי בעברה המזרחי, אולם המשך התקדמותם לא רק שנבלם, אלא שכוחות צה"ל הצליחו לעבור למתקפת-נגד, לחצות את התעלה ולנתק את הכוחות של הארמיה השלישית בעורפם, באמצעות שליטה על צירי התחבורה בין קהיר למרחב סואץ. אמנם, בימים שקדמו להפסקת-האש, שודרו ברדיו קהיר, מדי פעם, גם דברי פרשנות בעלי נימה פחות אופטימית כגון: „המלחמה תהיה ממושכת“; „החשוב אינו השטח שייכבש בשלב זה או אחר של המלחמה, אלא הניצחון העקרוני“ וכו'. אולם, נימת האזהרה שהוטרטה היטב בדברים אלה, נבלעה, ככל הנראה, בלהט תודעות הניצחון, אשר היוו את הנימה השלטת באמצעי התקשורת.

* נוסח עברי של כל המובאות ממקורות ערביים. לפי תרגום של „עתי"ם מזרח" — ה.מ.ר.

החוף המזרחי; ידעתי את הלך מחשבתם של מפקדי ישראל: הישראלים ציפו כי אנו נדהר במהירות אל תוך סיני, הם היו מעוניינים להציב לנו מלכודת כדי שניפול לתוכה, ואח"כ לפתוח בהתקפת-נגד כדי להשמידנו. לא נתנו להם את ההזדמנות, ולא דהרנו לעומק סיני... ידענו כי סבלנותם תיפקע והיינו בטוחים כי שיטה זו תיאלץ אותם להתקיף אותנו... ואמנם הם באו אלינו ואנו השמדנו אותם.¹

אולם, ספק אם יש בדברים אלה של סאדאת, תשובה לשאלות דוגמת אלה שאותן הציג הייכל בפני אחמד אסמאעיל. עובדה היא כי השאלה, האם אמנם מיצו הכוחות המזוינים המצריים באופן מלא את ההצלחה של השלב הראשון במלחמה, חוזרת ונשנית בניסוחים שונים, ברוב הראיונות של מפקדים בכירים אחרי המלחמה. די בכך כדי להעיד, כי נמצאו מערערים על ההסברים הפשטניים, דוגמת ההסבר שנתן סאדאת. זאת, למרות שלא תמיד מביעים הללו את הסתייגותם באותה לשון בוטה, כפי שעשה זאת עורכו הצבאי של „אלנהאר“ הלבנוני.

במגמה להבהיר את הרקע לויכוח שהתעורר בסוגיה שלפנינו, כדאי לשחזר, בקווים כלליים, את המהלכים העיקריים של המלחמה, כפי שמתארים אותם מפקדים מצריים. המלחמה החלה בהרעשה ארטילרית מאסיבית, שנמשכה כ-50 דקות על-ידי למעלה מ-2100 קנים ארטילריים שמשיתם היתה ריכוך יעדים. כ-1900 קנים ארטילריים נוספים וכן טנקים, ירו בכינון ישיר כדי לפצח ביצורים. במקביל להרעשה הארטילרית, תקפו כ-190 מטוסים שדות-תעופה, מרכזי-קשר ושליטה, ויעדים אחרים בעומק האופרטיבי שבסיני.² בחסות האש הארטילרית המכילה, צלחו הכוחות המסתערים — כ-8000 חיילים — את התעלה לכל אורכה ונאחזו בגדה המזרחית. במרחב האחריות של הארמיה השנייה, שהשתרע מדוורסואר צפונה, עלה בידי המהנדסים הצבאיים לבנות גשרים על פני התעלה

כאשר התבררה, בתום המלחמה, התמונה המלאה של המצב הצבאי, התעוררו במצרים ובעולם הערבי כולו, שאלות וערעור-רים לגבי ניהול המלחמה בשלביה השונים. הפער בין הציפיות, שנוצרו על רקע ההישגים בימים הראשונים של המלחמה, וההודעות האופטימיות של אמצעי התקשורת, לבין מצב החזית בהיכנס הפסקת-האש לתוקפה, היה כנראה כה גדול, עד שהתעוררה הרגשה של ניצחון שהוחמץ. ביטוי ברור לכך ניתן למצוא בדברי הסיום של סקירת מהלך המלחמה, שנכתבה על-ידי העורך הצבאי של היומון הלבנוני „אלנהאר“, אשר התפרסמה ב-30 באוקטובר 1973: „לו שקדו הכוחות המצריים להתקדם בסיני מיד לאחר חציית התעלה, ולו השתלטו על מעברי המיתלה, הגידי וגפגפה, לפני שהגיעו לשם כוחות המילואים של ישראל, לא היתה המלחמה בחזית מצרים מסתיימת כפי שהסתיימה“.

סימני השאלה וההשגות למיניהן, נשמעו לא רק בלבנון, אלא גם במצרים עצמה, אשר מנהיגיה, המדיניים והצבאיים כאחד, מצאו עצמם לפתע נדחקים לעמדה של התגוננות. את הטון קבע עורכו דאז של „אלנהאר“, מחמד חסנין הייכל, אשר זמן קצר אחר תום הקרבות, ריאיון את מי שהיה שר המלחמה, הפריק אול (גנרל) אחמד אסמאעיל עלי. בראיון זה, אשר התפרסם ב„אלנהאר“ ב-18 בנובמבר 1973, לחץ עליו הייכל, במטרה לקבל תשובה ברורה לשלוש השאלות הבאות:

א. „מהי הסיבה שבגללה לא פותחה התקפתנו במהירות הדרושה? יש סבורים, שההצלחה העצומה (שהושגה) בצליחת התעלה לא נוצלה במהירות. נשאלות שאלות רבות בהקשר זה: האם התכנון המוקדם שלנו נועד רק (לשלב) הצליחה הכבירה? האם לא יכולנו לחזות את ההזדמנות שנפתחה בפנינו? כלום היינו איטיים מדי?“

ב. „מה קרה למתקפה של כוחות השריון ב-14 באוקטובר?“
ג. „כיצד אירעה הצליחה של התעלה על-ידי כוחות צה"ל באיזור דוורסואר? מדוע הרשינו שהיא תתרחש? מדוע המעטנו בהתחלה מהיקפה ומחשיבותה? מדוע סתרו ההודעות הרשמיות אלו את אלו?“

מעבר לשאלות האלו, שהן במהותן צבאיות ומתייחסות להיבט הצבאי של ניהול המלחמה, נמצאת השאלה הקרדינלית, המת-ייחסת למטרות המלחמה, להפסקת האש, וליחס הגומלין ביניהן. בעיצומה של המלחמה, ב-16 באוקטובר, נאם סאדאת בפני חברי מועצת העם, ואז הגדיר את מטרות המלחמה באופן הבא: „אנו נלחמנו, נלחמים ונמשיך להילחם למען שתי מטרות: החזרת אדמותינו הכבושות משנת 1967, ומציאת דרך להחזרת הזכויות הלגיטימיות של העם הפלשטינאי“. בהמשך הנאום הציב סאדאת את התנאי, אשר כבר הוזכר, להסכמתו להפסקת-האש. מה קרה, אם כן, למטרות המצריות האלה של המלחמה ואם הן לא הושגו, מדוע נתן גשיא מצרים את הסכמתו להפסקת-האש?

להלן ננסה לעמוד על התשובות אותן השיבו דוברים רשמיים של מצרים לשאלות אלה.

מדוע נעצרו הכוחות המצריים בסמוך לתעלה

באחד מן הראיונות של סאדאת אחרי המלחמה, התייחס הנשיא המצרי לסוגיה זאת במלים הבאות: „נתתי פקודה לחצות את התעלה, לפרוץ את קו בר-לב, לכבושו, ואח"כ להמתין על

1. סאדאת, בראיון עם מתברי הספר „מלחמת שש השעות“, אשר פרקים מתוכו פורסמו על-ידי השבועון המצרי „אחרי סאעה“ ב-8 במאי 1974. בהמשך הראיון תיאר סאדאת את בלימת המתקפה של כוחות צה"ל מן ה-8 באוקטובר ואת שבייתו של סא"ל אסף יגורי „מפקד חטיבת שריון 190“. בצורה זו ניסה להמחיש את הערכתו על התגובה הצפויה של כוחות צה"ל ולהוכיח, כי התפישת האופרטיבית והטקטית שבה נקטו כוחותיו, הצדיקה את עצמה.

2. מחמד עבד אל-עזי אלגמסי, מי שהיה בפרוץ המלחמה, ראש אג"מ (כיום שר המלחמה). בהרצאה שנשא בכנס של מפקדים בכירים שנערך בקהיר בתחילת דצמבר 1973 (לפי השבועון הלבנוני „אל-בלאע“, 30 בספטמבר 1974).

עים המפורטת, שקבעה לה כמטרה ראשונה במעלה, להחיש את כוחות צה"ל על-ידי אילוצם לתקוף בסיסים מצוקים של חי"ר ושריון בגדה המזרחית, המוגנים על-ידי מערכת טילים קרקע-אוויר בגדה המערבית. בצורה זו קיוו המתכננים לבטל שניים מהיתרונות הבולטים ביותר שהיו, להערכתם, לבוחות צה"ל: העליונות באוויר והעדיפות בקרבות שריון ניידים.⁹

בהתאם לכך נחלקה התכנית המקורית המצרית לשלושה שלבים מערכתיים:

● השלב הראשון יכלול את צליחת התעלה, הבקעת קו בר-לב, כיבוש ראשי-הגשר ויצירת הבסיס המוצק באמצעות חמש דיביזיות חי"ר מתוגברות. המצרים העריכו, כי ייגרמו להם, במרוצת שלב זה, עד 20 אלף אבידות בנפש, במיוחד בעת הצליחה ותלחימה לכיבוש קו בר-לב.¹⁰

● שלב ביניים, שהוגדר כשלב של "עצירה טקטית". במהלכו תיערך, "הערכת המצב מחדש, לאור תגובות האויב", ויעברו לגדה המזרחית הדיביזיות המשווריינות וסוללות הטילים הניידים קרקע-אוויר.¹¹

● השלב השלישי, פריצה מראש הגשר על-ידי העוצבות המשווריינות, שיתקדמו בחסות טילי הקרקע-אוויר הניידים לעבר קו המעברים ההרריים, שהשתלטות עליהם נקבעה כיעד המער-כתי. שלב זה אמור היה להתחיל ב-15 באוקטובר.¹²

התכנית המקורית בוצעה במלחמה בקפדנות מרובה, לפחות בכל הכרוך בשני שלביה הראשונים. כך מעיד על עצמו אחד אסמאעיל עלי, בנסותו להדוף את השאלות המביכות והפרובוקטיביות של הייכל: "איני יודע אם היינו איטיים מכפי שצריך. מה שאני יודע הוא, שאני דבקתי בתכנון. כוונתי היא, שהתכנית המקורית חייבה עצירה טקטית, לאחר השלמת החצייה ולאחר אבטחת ראשי-הגשרים — עצירה לשם הערכת המצב מחדש, לאור תגובות האויב. זאת, כדי שאוכל להתכונן לצעד הבא (לשלב הבא), תוך נקיטת צעדי הזהירות המספיקים (קידום הטילים אל הגדה המזרחית) ואז להתקדם".¹³ אולם, דווקא דבקות קפדנית זו בתכנון המקורי היא שהיוותה את היסוד לביקורת, שהושמעה כלפי הפיקוד העליון, והיא ששימשה כבסיס לטענה בדבר הניצחון שהוחזק.

מתברר כי ביקורת זאת לא היתה נחלה בלעדית של עיתונאים ושל פרשנים צבאיים שונים,¹⁴ אלא חדרה גם לשורות המפקדים

במשך זמן קצר יחסית, כך שהטנקים הראשונים הצליחו לחצות את התעלה, מצפון לאסמאעיליה, ב-062000 בקירוב,¹⁵ היינו כשש שעות מהתחלת המתקפה. מאידך, במרחב האחריות של הארמיה השלישית, שהשתרע מאזור האגמים עד לסואץ, נתקלה פריצת הסוללה בגדה המזרחית בקשיים, וגישור התעלה התעכב. אי לכך, הטנקים הראשונים חצו את התעלה בגזרה זו, רק בשעות הבוקר של ה-7 באוקטובר, בסביבות השעה 1000.¹⁶ תוך כדי בלימת התקפות-נגד, הצליחו המצרים להעביר במשך היוםיים הראשונים של המלחמה, "חמש דיביזיות חי"ר — שלוש מהן שייכות לארמיה השנייה ושתיים, בדרום, שייכות לארמיה השלישית. לכל דיביזיה צורפה חטיבת טנקים".¹⁷ חמש הדיביזיות כבשו ראשי גשר דיביזיוניים שחוברו בהמשך המתקפה לשני ראשי גשר ארמיוניים.¹⁸ במהלך הימים הבאים, עד ל-13 באוקטובר, לחמו הכוחות כדי לקיים את המאחז בגדה המזרחית, תוך מאמץ להעמיקו, כשהם ממשיכים להעביר כוחות אל מעבר לתעלה. בימים אלה חזרו ובלמו הכוחות המצריים התקפות-נגד של כוחות צה"ל, כאשר, "המטרה שלנו לא היתה לכבוש ק"מ אחד או שניים נוספים, אלא להסב לצה"ל אבידות בנפש ובציוד, וכך להשפיע עליו מבחינה מוראלית".¹⁹ ב-14 באוקטובר, ערכו כוחות השריון המצריים את מתקפתם הגדולה בכיוון מזרח, לעבר המעברים ההרריים (את הגרסה המצרית להתקפה זאת נביא בהמשך). כאשר נשברה מתקפה זו, עברו כוחות צה"ל למתקפת-נגד, ובמהלכה — בליל 15—16 באוקטובר, צלחו את התעלה ועברו לצידה המערבי.

מהלכים אלה של המלחמה, עד ל-14 באוקטובר — היום שבו בוצעה המתקפה המשווריינת, עומדים במרכזו של הויכוח שהתעורר במצרים לאחר המלחמה. את העמדה הרשמית, הבאה להגן על תכנית המלחמה כפי שבוצעה, ולהצדיקה גם בניתוח בדיעבד, מייצג בעיקר מי שהיה בתקופת המלחמה שר המלחמה, אחמד אסמאעיל עלי. תומך בו במידה רבה, מחמד עבד אלעזי אלגמסי, שמילא במלחמה את תפקיד ראש אגף המבצעים במפקדה הכללית של הכוחות המזוינים. אחמד אסמאעיל טוען כי הוא, בתפקיד המפקד הכללי של הכוחות המזוינים, קיבל בכתב, "לראשונה בתולדות הצבא המצרי, הנחיות פוליטיות, נוסף להנחיות הצבאיות. אחת מהנחיות אלה כללה הוראה להסב אבידות כבדות ככל האפשר לאויב, עם מינימום אבידות לנו, בלא לשים לב לגודל השטח אותו יכבשו כוחותינו".²⁰ על בסיס הנחיה זאת נקבעה תכנית המבצ-

3. מאמר הסוקר את פעולותיו של חיל-השריון המצרי במלחמה; התפרסם ביומן הקאהירי, "אלג'מהוריה" ב-4 באוקטובר 1974.

4. אחמד אסמאעיל עלי, בראיון עם כתב העיתון המצרי "אלאד'אעה ואלטלבויון"; התפרסם ב-5 באוקטובר 1974, לרגל יום השנה למלחמה.

5. אחמד אסמאעיל עלי, בהרצאה שנשא ב-16 באפריל 1974 בפני סטודנטים מצריים הלומדים מחוץ למצרים (סוכנות הידיעות המרוח תכנית מקהיר, להלן סימוני, 18 באפריל 1974).

6. הלווא סעד אלמאמון בשיחה עם אחמד בהא אלדין; נכללה במאמר בשם, "דעת מפקדים מצריים על מחדלי ישראל במלחמת אוקטובר" ("אלאהראם", 4 באוקטובר 1974).

7. גמסי, בהרצאה שנשא בדצמבר 1973 (לפי השבועון הלבנוני "אלבלאע"; 7 באוקטובר 1974. השבועון הביא את הרצאתו של גמסי בשני חלקים: הראשון ב-30 בספטמבר — לעיל, והשני ב-7 באוקטובר 1974).

8. אחמד אסמאעיל עלי, בראיון עם הכתב הצבאי של "רוז אליוסף", עבד אלסלאאר אלטוילה, מחבר הספר, "מלחמת שש השעות ביומן של כתב צבאי", אשר התפרסם באוקטובר 1974 בו זמנית בקהיר ובבירות

(לפי פרקים מהספר, שפירסם השבועון הלבנוני, "אלאסבוע אלערבי" בגליונו מיום 11 בנובמבר 1974). כן גם בהרצאתו ב-16 באפריל 1974 (לעיל מס' 5) ובראיון עם העיתונאית מהג'ה עת'מאן, "רוז אליוסף", 15 ביולי 1974.

9. על הערכת המצרים את יתרונות צה"ל, הרחיבו את הדיבור אחמד אסמאעיל עלי בראיון עם מחמד חסנין הייכל ("אלאהראם", 18 בנובמבר 1973) וגמסי בהרצאה שנשא בקהיר בדצמבר 1973 (לעיל, הערה 2).

10. אלטוילה (לעיל הערה 8).

11. אחמד אסמאעיל בראיון עם הייכל (לעיל, 9).

12. אחמד אסמאעיל בראיון עם אלטוילה (לעיל, 8).

13. אחמד אסמאעיל בראיון עם הייכל (לעיל, 9); כן גם בהרצאה שנשא ב-16 באפריל 1974 בפני משתלמים הלומדים מחוץ למצרים (לעיל, 5).

14. דוגמה בולטת לביקורת על הדבקות בתכנית המקורית ועל אי ניצול ההצלחה אחרי שלב הפתיחה שנבעה מכך, ניתן למצוא במאמריו של מחמד עומי, הפרשן הצבאי של השבועון הלבנוני "אלדסתור". תמצית מדבריו הובאה במאמר, "הסיכוב החמישי בעיני פרשנים ערביים לאור לקחי מלחמת אוקטובר", "מערכות", 241, דצמבר 1974, עמ' 36.

צה"ל את התעלה באיזור דוורסואר היתה נמנעת, וכיבוש המעברים, היה פותח בפני הצבא המצרי את הדרך לשחרור כל סיני ורצועת עזה. דבר זה עשוי היה להעניק למצרים קלף מיקוח חזק בשיחות המדיניות". בנוסף, התקפה כוללת כזו, לו נערכה בימים הראשונים של המלחמה, היתה מקלה את הלחץ מעל הצבא הסורי בגולן והיתה מאפשרת לו, וכן לצבא העירקי וליתר הכוחות הערביים שהתרכזו בחזית הצפון, לבצע התקפת-נגד כוללת, אשר עשויה היתה לדחוף את ישראל למבוי סתום ולאליץ אותה לסגת מרמת הגולן".¹⁸

אחמד אסמאעיל עלי אינו מתעלם מנימוקים אלה, הגם שאינו מקבלם, אפילו לא בדיעבד. לדבריו, לו היה מקדם את הכוחות לפני שהעביר את הטילים קרקע-אוויר, פירוש הדבר, שאני מטיל את מלוא הנטל על חיל-האוויר ומעמיס עליו משימה שהיא מעל ליכולתו. זאת, שעה שאני יודע כי השעות הקשות עדיין לפנינו". יתירה מזו: "העצירה הטקטית לא היתה תקופה של מנוחה, אלא של ספיגת התקפות-הנגד מצד האויב וחיסולו. אל לנו לשכוח שבימים בהם ספגנו את התקפות-הנגד של האויב תוך בלימתו, השמדנו לו 500 טנקים ואין זה דבר פשוט".¹⁹

המתקפה המשורינת ב-14 באוקטובר

„בקרבות האכזריים שהתנהלו ב-14 באוקטובר, במטרה להשמיד את שריון האויב, הצליחו כוחותינו להשתלט על שטחים חדשים בכל חזית סיני... כוחותינו הצליחו להגשים את מטרותם והשמידו לאויב 150 טנקים. 100 טנקים שלנו נפגעו". וזה נוסח ההודעה, שפירסם הדובר הצבאי המצרי²⁰ בסיומו של יום לחימה, אותו תיארו המצרים כיום בו התחולל אחד מקרבות השריון הגדולים ביותר בהיסטוריה. המתקפה המשורינת הסתיימה, לדברי הדובר הרשמי, בהצלחה מלאה, בהשיגה את היעדים שנקבעו לה — הגם במחיר של אבדות ניכרות.

18. אלטוילה, שם. זוהי גם תמצית הביקורת שמביעים הסורים לגבי ניהול המלחמה בחזית המצרית. ביטוי בולט לכך נמצא במאמר, שהתפרסם בגליון אוגוסט-ספטמבר 1974 של כתב-העת של הצבא הסורי, „אלמג'לה אלעסכריה", בו נאמר בין היתר שהיעדר התיאום בין שתי זירות הקרב גרם לכך, „שהמאמץ הצבאי בזירה אחת (קרי סוריה) היה מהיר, ובשניה איטי. זאת, שעה שהמצב תבע מהירות (בשתי החזיתות). נוכחות מצרית במעברים בסיני, עשויה היתה לחסום את דרכה של ישראל אל חוף המזרחי של ים סוף... ולמנוע בעדה לבצע את מבצע דוורסואר. כתוצאה מכך היתה הפסקת-האש, שבאה לאחר התערבות בין-לאומית, נושאת אופי אחר. כן לא היה הדבר מקפא את הפעילות הסורית בגולן נגד הצבא הישראלי...".

19. אחמד אסמאעיל בראיון עם הייכל (לעיל, 9). דברים אלה של שר המלחמה, משקפים את ההערכה הריאלית של הפיקוד המצרי בדבר יכולתם של כוחות האוויר המצריים להתמודד עם חיל-האוויר של צה"ל. ואכן, משהוטלו כוחות האוויר במלוא עוצמתם לקרב, כדי לבלום את כוחות צה"ל באיזור ההבקעה שבדוורסואר, נכשלו אלה במשימתם, תוך אבדות כבדות מאוד.

הלוא (מיג'ור-גנרל) סעד מאמון, מי שהיה מפקד הארמיה השנייה עד ל-13 באוקטובר, תאריך בו לקה בהתקף לב, טוען כי כוחות הארמיה השנייה בלבד הדפו בימים 6-13 באוקטובר — 36 התקפות-נגד, מהן 7 התקפות-נגד עיקריות, שבכל אחת מהן הפעילו, לדבריו, כוחות צה"ל 100-150 טנקים (סעד מאמון בסימפוזיון עם עיתונאים, שנערך בקהיר לרגל יום השנה למלחמה; „אלאח'באר", 14 באוקטובר 1974). גמסי הגדיר ימים אלה כ„קשים ביותר לארגון הכוחות בראשי-הגשר כהכנה לניגוק מורחה". (גמסי בהרצאה בדצמבר 1973, לעיל 7).

20. הודעת הדובר שודרה ברדיו „צות אלערב" שעה 14:19, 141910, אוקטובר 1973. הודעה קודמת של הדובר הצבאי מסרה את הפרטים הבאים: „כוחותינו המזוינים החלו ב-140600 באוקטובר בפיתוח התקפה מורחה, בהתאם לתכנית שהותוותה. כוחות השריון והכוחות הממוכנים מתקדמים בהצלחה לאורך החזית". (רדיו קהיר, 140958, אוקטובר 1973).

גמסי

שאצ'לי

של הצבא המצרי.¹⁵ המבקרים טוענים, כי שלב הצליחה הסתיים בתוצאות בלתי צפויות מבחינת המצרים: האבדות שנגרמו לכוחות הצולחים, היו קלות מאד בהשוואה לאלה שהוערכו מראש.¹⁶ צליחת התעלה, ההשתלטות על קו בר-לב, והעברת הכוחות לראשי הגשר בוצעו בזמן קצר יותר מכפי שהוערך בשלבי התכנון. כתוצאה מכך נוצרה מבוכה אצל האויב. מן הדין היה, לנצל את המצב החדש ואת העובדה שהגיוס המלא של כוחות המילואים של צה"ל טרם הושלם וכו', „לשנות את התכנית ולנוק קדימה מתוך מטרה לכבוש את המעברים, אף אם פעולה זו תרחיק את המצרים, זמנית, ממטריית הטילים. שכן, מספר האבדות שהיה נגרם לכוחות המתקדמים, שהיו נחשפים לחיל-האוויר הישראלי, לא היה עולה על מספרם, כפי שהוערך לגבי שלב הצליחה והלחימה לכיבוש ראשי הגשר".¹⁷ יתר על כן, כוחות האוויר המצריים יכולים היו לספק מטריה אווירית לכוחות המתקדמים עד לקידומם של טילים קרקע-אוויר לגדה המזרחית. במקרה כזה, כך טוענים המבקרים, לו הותאמה התכנית למצב החדש שנוצר בשטח, היו הכוחות המצריים נמצאים במצב טוב יותר: צליחת כוחות

15. אפשר כי בראש המבקרים מבין אנשי הצבא ניצב הפריק (לוט. גנרל) סעד אלדין אלשאדלי, שהיה רמטכ"ל צבא מצרים מאז מאי 1971, ועד להדחתו — במהלך המלחמה — ב-19 באוקטובר 1973 (הגם, שלהדחתו ניתן פומבי רק בדצמבר 1973). בראיון שקיים ב-17 באפריל 1974 עורך השבועון הלבנוני „אלחואדת" עם סאדאת, ביקש סלים אללווי את תגובתו של נשיא מצרים לשמועות, לפיהן חילוקי דעות בין אלשאדלי לבין שר המלחמה נתגלעו כבר ב-11 באוקטובר, על רקע הצעתו של הראשון לנצל את ההצלחה, להמשיך ולתקוף את כוחות צה"ל במטרה, „לגרום להם תבוסה שלמה". אחמד אסמאעיל דחה את ההצעה, „החליט לעצור את ההסתערות ולהתרכז בביסוס העמדות". סאדאת התחמק מלענות על שאלה זאת (נוסח הראיון התפרסם ב„אלחואדת" ב-26 באפריל 1974). אלטוילה (לעיל, הערה 8) לא נקב אמנם במפורש בשמו של שאדלי, כאחראי על ההיצמדות לתכנית המקורית, אולם מהקשר הדברים ניתן להסיק זאת. על הרקע להדחת שאדלי ב-19 באוקטובר, עמד סאדאת בהמשך הראיון עם אללווי ובהרחבה רבה עוד יותר בראיון עם עורך השבועון הלבנוני „אלאסבוע אלערבי", אשר התפרסם ב-8 באוקטובר 1974.

16. המצרים נמנעו, עד כה, מפרסום נתונים רשמיים על מספר האבדות שנגרמו להם במהלך המלחמה. אולם, ב-14 באוקטובר 1973 התפרסם ביומון הקהירי „אלאח'באר" מאמר הסוקר את הימים הראשונים של המלחמה. בין היתר, כותב בעל המאמר כי מספר האבדות שנגרמו לכוחות התוקפים בשלב הראשון של הצליחה — היינו לדרג המסתער שמנה כ-8000 לוחמים — הסתכם בשני אחוזים בלבד. זאת, כאשר המטה המתכנן העריכם ב-70 אחוזים. הגם שאין הכרח לקבל שני נתונים אלה כמדויקים, דומה כי הם משקפים נאמנה את הפער שנוצר בין מספר האבדות בפועל לבין המספר שהוערך מראש בשלבי התכנון.

17. אלטוילה (לעיל, 8).

במהירות²⁶, התקפה נשברה אם כן, אפילו לפי הודאתם של המפקדים המצריים, והכוחות נסוגו בחזרה אל ראשי-הגשר, אחרי שסבלו אבידות כבדות. אולם, כמו הודעתו של הדובר הצבאי הרשמי מן ה-14 באוקטובר, כך גם המפקדים המצריים תיארו את הקרב כניצחון וכמהלך שהשיג את מטרותיו: „אנו ניצחנו בקרב זה, וחרף אבידותינו, הסבנו לאויב אבידות קשות. כן התקדמנו כמה ק"מ והקלנו על הלחץ בחזית של אחינו הסוריים”²⁷.

מעקב אחרי הדברים שהתפרסמו במצרים על המלחמה, מלמד כי גרסה זאת של אירועי ה-14 באוקטובר לא נקלטה ולא התקבלה. הכתבים והפרשנים השונים סירבו להתייחס למתקפה של עוצבות השריון כאל סתם אחד הקרבות במערכה מפוארת, אשר גם אם לא השיג את מלוא המטרות, הסתיים בסיכומו של דבר בהצלחה. הם בחנו את הקרבות שהתנהלו ביום זה, על רקע הימים שקדמו לו, ובמיוחד תוך התייחסות לאירועי הימים הבאים — ובמרכזם צליחת כוחות צה"ל את התעלה באיזור דורסואר. בעשותם כך, הגיעו למסקנה, כי המתקפה ב-14 באוקטובר, לא רק שנכשלה, אלא גם שבמועד בו בוצעה — היתה מיותרת. יתר על כן, מאחר שבוצעה והסתיימה כפי שהסתיימה, מסמנת זו את נקודת המפנה המכרעת לרעת מצרים, במלחמה כולה. דומה כי מוסא צברי, היטיב לבטא עמדה זו בשאלה הבאה, שאותה הפנה לגמסי: „אומרים, כי מבחינה צבאית לא היה צורך במתקפה זאת, שכן היא עלתה לנו, באבידות כבדות. שטח התקדמותנו היה קטן ולא עלה בקנה אחד עם האבידות שנגרמו לנו. לבסוף, מתקפה זו, היא אשר נתנה לאויב את ההזדמנות לבצע את הפריצה (בדור-סואר)”²⁸. מעניין כי בשאלתו, התעלם צברי לחלוטין מהטיעון של תקלת הלחץ מעל סוריה — טיעון שבו השתמשו המפקדים המצריים כאשר ניסו להסביר מדוע החליטו לבצע את המתקפה במועד שבו בוצעה. ואכן, למקרא הסברי המפקדים מתקבל הרושם, כי שיקול זה צף ועלה אצל הפיקוד הגבוה רק אחרי המלחמה, וכל כולו לא נועד, אלא לתרץ את הכישלון. יתכן אמנם, כי רושם זה אינו מוצדק באופן מלא, שכן דומה, כי המצב בחזית הצפון והמחויבות שחש סאדאת כלפי נשיא סוריה, אכן נשקלו על-ידי צמרת הפיקוד המצרי העליון. מכל מקום, אין ספק כי על רקע ההתפתחויות בחזית הצפון — לאחר בלימת המתקפה הסורית ברמת הגולן ב-9 באוקטובר — הרי שהמתקפה ב-14 באוקטובר, באה במועד מאוחר מדי מכדי שתוכל להשפיע באופן משמעותי על המצב בחזית זו, אפילו הסתיימה בתוצאות חיוביות יותר עבור המצרים.²⁹

26. גמסי בהרצאה בפני מפקדים בדצמבר 1973 (לעיל, 7) (בסוגיית משלוחי הנשק לישראל ובמעורבות האמריקנית, כפי שהיא מוצגת על-ידי המצרים, נדון בהרחבה בהמשך).

27. אחמד אסמאעיל, בראיון עם אלטוילה (לעיל, 8). מעניין להשוות גירסה מאוחרת זאת עם הדברים אותם אמר אסמאעיל בסמוך לסיום המלחמה, בראיון עם הייכל: „קרבות אלה התנהלו מחוץ לטווח הטילים (קרקע-אוויר). כאשר הרגשתי, כי אילצנו את האויב למשוך חלק מכוחותיו, הפועלים בחזית הסורית — בנוסף להעתקת המאמץ של חיל-האוויר שלו משם, והחשתי עתודותיו אל הצד שלנו — העדפתי לחזור לראשי-הגשר, כדי לחקוק ולהפכם לסלע, עליו יתנצו התקפות-הנגד של האויב” (לעיל, 9). ההבדל הוא אמנם דק, אולם בולט ומשמעותי מאד.

28. לעיל, 21.

29. „אם מטרת ההתקפה ב-14 באוקטובר היתה לסייע לסוריה ולהקל מעליה את הלחץ, מן הדין היה שתבוצע 2-3 ימים מוקדם יותר”, כך כתב הגנרל היהודי פאליט, מי שהיה נספח צבאי של

כבר עמדנו על כך, כי תכנית המבצעים המקורית של המצרים, קבעה את הפריצה מראשי-הגשר הארמיזיים והשתלטות על המעברים ההרריים על-ידי העוצבות המשוריינות, הנמנות על הדרג השני האופרטיבי, כשלב המערכתי השלישי. שאכן זו היתה הכוונה המקורית, ניתן ללמוד מהדברים הבאים של גמסי: „...היינו חייבים לבצע את התכנית, שכן לא יתכן היה שכוחותינו ישארו בעמדותיהם ויעברו ממצב של התקפה למצב של הגנה. לו היו כוחותינו נשארים בהגנה, היה הדבר מאפשר לאויב לפרוץ את העמדות במקומות רבים, משום שהתקפותיו היו אינטנסיביות ומטרתו היתה לפרוץ. זאת ועוד, האויב החזיק ברצועה, המשתרעת מהצפון עד לדרום, במרחק של 15 ק"מ מעמדות כוחותינו. מעמדותיו ברצועה מתמשכת זו, יכול היה האויב לרכז התקפות חיוניות כיוונים. לפיכך הכרחי היה שנתקדם כדי להגיע אל רצועה זו ולהתמקם בקו חדש זה, כך שהאויב יאלץ לסגת אל ממזרח למעברים וכוחותינו יהיו מאובטחים בפני התקפותיו האינטנסיביות”²¹. במסגרת ההכנות לביצוע שלב זה של תכנית המתקפה, הועברו אל מזרח התעלה הדיביזיה המשוריינת העשרים ואחת במרחב הארמיה השנייה, חטיבת טנקים 3 מדיביזיה משוריינת 4 במרחב הארמיה השלישית, וכן סוללות טילים קרקע-אוויר, בכללן סוללות ניידות ס.א. 6-22.

כאמור, תוכננה המתקפה מראש, ואפשר כי נועדה להתחיל ב-15 באוקטובר.²³ מכל מקום, היא בוצעה „מוקדם יותר מכפי שתוכנן כדי להקל מן הלחץ (שהופעל) על סוריה”²⁴. בנוסף להקלת הלחץ מעל החזית הצפונית, נועדה ההתקפה להשיג שתי מטרות נוספות: הסבת אבידות כבדות ככל האפשר לכוחות צה"ל, במיוחד לכוחות השריון ולחיל-האוויר, והרחבת ראשי-הגשר על-ידי השתלטות על שטחים נוספים.²⁵ היינו: היעד האופרטיבי כפי שהוא נקבע בתכנית המקורית וכפי שמשממע בבירור מדבריו של גמסי שהובאו לעיל.

המתקפה שהחלה בשעות הבוקר המוקדמות של ה-14 באוקטובר, נפתחה בהרעשה מכינה של 48 גדודים ארטילריים, וב-חסותה התקדמו יותר מ-500 טנקים, שהתפרסו לכל רוחב החזית בארבעה מאמצים לכיוון מזרח. במשך כל שעות היום התנהלו קרבות שריון בשריון, לעתים בטווחים של מאות מטרים בלבד. במהלכם סבלו הטנקים המצריים, „אבידות כבדות על-ידי הנשק ג"ט שהופעל עליהם וכן על-ידי הטנקים שהופיעו ברשות האויב. כאן התברר המצב: הנשק האמריקני הגיע... ישירות לאל-עריש ולשדות-התעופה בסיני. זהו נשק קטן (הכוונה לטילים ג"ט), המסוגל להשפיע על כוחותינו

21. גמסי בראיון עם מוסא צברי (אח'באר אליום), 31 באוגוסט 1974.

22. העברת דיביזיה משוריינת 21 וסוללות הטילים — בראיון של גמסי עם מוסא צברי (לעיל, 21); חטיבת טנקים 3 חצתה את התעלה ב-13 באוקטובר — עלי אלצעייר: „קרבות שריון במיתלה” (הירחון המצרי „אלנצר”; דצמבר 1974).

23. אחמד אסמאעיל בראיון עם אלטוילה (לעיל, 8) ואלה דבריו: „התכוננו לפתח את ההתקפה ולבצע קפיצה גדולה ועמוקה יותר בסיני... התכוננו לפתח את ההתקפה החל מה-15 באוקטובר”.

24. אחמד אסמאעיל בהרצאה שנשא ב-16 באפריל 1974 (לעיל, 5).

25. אחמד אסמאעיל בראיון עם כתב השבועון „אלעדאעה ואל-סלבייון” (לעיל, 4); הלואה סעד אלמאמון בראיון עם אחמד בתא אלדין (לעיל, 6); גמסי בראיון עם מוסא צברי (לעיל, 21).

הייכל

גם דעתם של אותם מפקדים מצריים אשר ביקרו את אופן ניהול המלחמה בידי אחמד אסמאעיל, כפי שהיא מתומצתת על-ידי העיתונאי אלטוילה במשפט הבא: „לו בוצעה המתקפה לעבר המעברים במועד מוקדם יותר, היתה נמנעת צליחת התעלה על-ידי כוחות צה"ל הלחץ על סוריה היה יורד".³⁰ מהצורה בה נוסחה הביקורת, משתמעת במלואה דעתו של העיתונאי הנ"ל: במועד בו בוצעה, לא הצליחה המתקפה של עוצבות השריון המצריות להפחית את הלחץ שהופעל על סוריה, והיא גרמה במישורין לצליחת התעלה — בין היתר בגלל האבידות הכבדות שנגמרו לעוצבות המשוריינות.

צליחת כוחות צה"ל את התעלה

„במהלך הקרבות ביצע האויב בשעה 1430, התקפה נואשת: שבעה טנקים הסתננו דרך האגמים המרים בניסיון לפשוט על כמה מוצבים ממערב לתעלה. הארטילריה שלנו המטירה עליהם אש צפופה, והשמידה שלושה טנקים. יתר הטנקים התפזרו וכוחותינו דולקים עתה אחריהם כדי לחסלם סופית”.³¹ זהו הנוסח שבו התבשרו תושבי מצרים על צליחת התעלה על-ידי כוחות צה"ל בליל ה-15—16 באוקטובר. כיממה מאוחר יותר, מסר הדובר הצבאי, הלואא (מיג'ור-גנרל) עז אלדין מח'תאר, כי כל הכוח הישראלי ממערב לתעלה כבר הושמד.³² אולם, ב-18 וב-19 באוקטובר דיווחו אמצעי התקשורת, כי הכוחות המצריים עדיין נלחמים עם יחידות קטנות של צה"ל ממערב לתעלה.³³ במקביל, דיווחו הללו בהרחבה על קרב הבלימה העיקש, אותו ניהלו הכוחות של הארמיה השנייה, שנועד למנוע בעד כוחות צה"ל מלהגיע אל ראש הגשר ולתגברו בכוחות נוספים. הכתבים הצבאיים תיארוהו כקרב העז ביותר, אשר התנהל עד כה בין הכוחות המשוריינים של שני הצדדים.³⁴

ארצו בקהיר ואשר קיבל את החומר לספרו ממקורות רשמיים, כפי שכתב בהקדמה לספרו.

(Major-General D. K. Palit: Return to Sinai — The Arab Offensive (Palit Publishers, New-Delhi; April 1974, pp. 122).

30. אלטוילה, פרקים מספרו, „מלחמת שש השעות ביומנו של כתב צבאי”, לעיל, 8.

31. סימז'ת מקהיר — 162145; אוקטובר 1973.

32. רדיו קהיר — 172305; אוקטובר 1973.

33. רדיו קהיר — 191945; אוקטובר 1973.

34. 192230; אוקטובר 1973.

רדיו קהיר — 181435; אוקטובר 1973.

לדברי הכתב של היומון הלבנוני „אלאנואר” בקהיר, התנהלה בגזרה המרכזית בסיני אחת ממערכות השריון הגדולות ביותר בהיסטוריה, בהשתתפותם של כ-2000 טנקים, שהסתייעו באר-טילריה, בכוחות אויר והגנה אווירית. הכתב, שהתגלה לאחר מכן כאחד שחזה את הנולד, הוסיף כי מערכה זאת תקבע את המגמה הכללית של המצב בחזית המצרית שתוצאותיה ישתקפו באופן בולט במצב המדיני שיווצר באזור.³⁵ ב-21 באוקטובר מסרו כתבים, כי כוחות צה"ל הצליחו, אמנם, ליצור שני כיסים בחוף המערבי של האגמים — באזור סרפאום ובאזור דוורסואר — אולם הם טענו כי עד לצהרי ה-20 באוקטובר כבר הושמד חלקו הגדול של כוח האויב.³⁶ כיצד קרה שכוחות צה"ל, אשר לפי ההודעות הראשונות הושמדו זה מכבר, הצליחו בכל זאת ליצור מאתחים בגדה המערבית — מתברר מהגרסה הבאה, אשר הופצה בסמוך למועד בו אמורה היתה להיכנס לתוקפה הפסקת האש הראשונה: הטנקים הישראליים התפזרו במהירות בשטח, כדי לא להיתקל בכוחות המצריים בקרב פנים אל-פנים, ששלונום בו ודאי מסיבה זו נמשך המרדף אחרי כוחות אלה מעבר לזמן שהוערך. אולם, לבסוף הצליחו, „כוחותינו לכתרם מכל הכיוונים, וסיכלו את הנסיגות שערכו הישראליים להצילם”.³⁷

משנכנסה הפסקת-האש השנייה לתוקפה, בשעות הבוקר המוקדמות של ה-24 באוקטובר, לא ניתן היה עוד להסתיר את האמת מן הציבור המצרי. המצב הצבאי שנוצר בשטח, ובראשו ובראשונה כיתורם של כוחות הארמיה השלישית וניתוקם מבסיסי ההספקה שלהם, העיב על ההישגים ההתחלתיים של הכוחות המצריים משלושת הימים הראשונים של המלחמה, וכפי שהתברר, השפיע בצורה כבדת משקל על השיחות המדיניות שקיים נשיא מצרים עם מזכיר המדינה של ארה"ב. מצב זה משתקף בבירור בשאלות שהפנה הייכל לאחמד אסמאעיל, אותן הבאנו בראשית הדברים. כתשובתו הצביע שר המלחמה על חמישה גורמים, שצירופם יחד מסביר, לדעתו, את אשר אירע באזור דוורסואר, וכן את ההודעות הסותרות של הדובר הצבאי על פעולת כוחות צה"ל ממערב לתעלה.³⁸

- המפקדה המקומית העריכה, כי המדובר בצליחתם של מספר קטן של טנקים אמפיביים, אשר ניתן לחסלם במהירות.
- חילופים בשורות הפיקוד — אותם היה הכרח לבצע, „בגלל נסיבות בלתי צפויות”, פגעו בקריאת הקרב של המפקדה המקומית וגרמו לליקויים בדיווח כלפי מעלה.³⁹
- כוחות צה"ל צלחו באזור של מטעים, בהם הסתירו את הטנקים, „בשבלים הקריטיים של התחלת פעולתם”.
- היתה זו פעולה של „חירוף נפש”, שלמען הצלחתה הטיל צה"ל את, „כל כובד משקלו והיה מוכן לשאת בכל האבדות”.

35. מדיווח כתב „אלאנואר” בקהיר, לפי סימז'ת מקהיר — 190130; אוקטובר 1973.

36. מתוך סקירה של הכתב הצבאי של „אלאהראם”, 21 אוקטובר 1973.

37. רדיו „צות אלערב” — 220715; אוקטובר 1973.

38. אחמד אסמאעיל בראיון עם הייכל (לעיל, 9).

39. ככל הנראה רומז אחמד אסמאעיל בדבריו על החלפת מפקד הארמיה השנייה הלואא (מיג'ור-גנרל) סעד מאמון בלואא עבד אל מנעם ח'ליל. לפי הגרסה הרשמית לקה סעד מאמון ב-13 באוקטובר בהתקף לב ואושפו בבית-חולים צבאי בקהיר. („אלאהראם”; 11 בדצמבר 1973). משהחלים, מונה כמפקד הכוחות שממערב לתעלה, אשר לדברי המפקדים המצריים, כיתרו את כוחות צה"ל שצלחו את התעלה (על מינויו החדש של סעד מאמון, בראיון שקיים אחמד בוא אלדין עם אחמד אסמאעיל — „אלאהראם”; 4 באוקטובר 1974).

כמו כן הביע אסמאעיל את ההשערה, כי מטרת הצליחה היתה לאלץ את המצרים להחזיר כוחות מראשי-הגשר, אותם כבשו בגדה המזרחית, „וזה מה שלא רציתי“ (לעשות).⁴⁰

• בתכנוניהם סמכו הישראלים על הפסקת-האש הקרובה, שההודעה עליה עמדה להתפרסם, כגורם אשר יפחית מרצון הלהימה של המצרים. יתירה מזו, ידעה זו דחפת את הישר-אלים לפריסה מכוננת של כוחותיהם בגזרה רחבה, ולניהול „מלחמת גרילה עם טנקים“ — פריסה וצורת קרב, אשר בתנאים רגילים לא יכלו להתמיד בה זמן רב.⁴¹

לאחר המלחמה תיארו המפקדים המצריים את ההינחות של כוחות צה"ל בגדה המערבית של התעלה באופן הבא:⁴²

כוחות צה"ל ניצלו את ה„תפר“ בין שתי הארמיות, שהיה קיים בחלק הצפוני של האגם המר הגדול,⁴³ והצליחו להעביר טנקים אמפיביים בודדים אל מעבר לתעלה. הם השתלטו על הכפר דוורסואר, ותיגברו את הכוח שם בפעולת מרמה והונאה. פעולה זו התבטאה בכך, שחיילי צה"ל התחזו כחיילים מצריים, שבאו להחליף יחידה, אשר עזבה את המקום ועברה לגדה המזרחית.⁴⁴

משהתבררה המרמה, תקפו את היחידות הישראליות כוחות של הארמיה השנייה, אשר נשארו ממערב לתעלה וגרמו להן אבדות ניכרות. למרות זאת לא הושמד הכוח במלואו, שכן שרידיו התפזרו בשטח ופעלו בקבוצות קטנות של „מלחמת גרילה“.

40. אפשר כי נימוק זה הוא הד לויכוח אשר התפתח בין אהמד אסמאעיל לבין שאד'לי. לפי הגרסה הרשמית, נשלח שאד'לי לאיוור הקרבות ממערב לתעלה, כדי לעמוד אישית על הידיעות והתורות שהגיעו למצב הפיקוד בקהיר על היקף כוחות צה"ל שצליחו את התעלה. כאשר חזר, בשעות הערב המאוחרות של ה-17 באוקטובר, דרש להחזיר כוחות מהגדה המזרחית, כדי לבנות מערך בלימה חזק, שיוכל לעצור בעד התקדמותם של כוחות צה"ל בגדה המערבית. סאדאת ואהמד אסמאעיל דחו המלצה זאת וגמסי מונה ב-19 באוקטובר לרמטכ"ל, במקומו של שאד'לי, אשר לקה ב„הלם“ (פירוס, בראיון עם סאדאת עם עליאא אלצלח, כתבת „אלאנאר“ הלבנוני, שהתפרסם ב„אלאנאר“ וב„אלארהאם“ ב-29 במרץ 1974; בראיון סאדאת עם סלים אללווי, לעיל 15; בדברי סאדאת עם עיתונאים שביקרו ב-2 באוקטובר 1974 בחדרי-המבצעים של המפקדה העליונה; „אלאנאר“, 3 באוקטובר 1974; ראוין של סאדאת עם עורך השבועון הלבנוני „אלאסבוע אלערבי“, 8 באוקטובר 1974).

41. דומה כי בין הטיעונים שהעלה אהמד אסמאעיל, זהו הטיעון התמוה ביותר, שכן ב-17 באוקטובר 1973, הצהיר עבד אלקאדר חאחס, סגן ראש הממשלה ושר ההסברה של מצרים, כי התנאי להפסקת אש הוא נסיגה מיידית של ישראל מכל האדמות הכבושות (חאחס בראיון לטלביזיה של צרפת, לפי סימו"ת מקהיר — 172045 פוקי טובר 1973). ברור זאת דבר גם שר החוץ בפועל, אסמאעיל פהמי, בראיון עם עיתונאים ורים, שהתפרסם ב-19 באוקטובר 1973. כלום לא היה אהמד אסמאעיל מודע לעמדה מוצהרת זאת? קשה להניח. מדוע אמורה היתה דווקא נוכחות כוחות צה"ל ממערב לתעלה לאלץ את ישראל לסגת לגבולות ה-4 יוני 1967 — לשר המלחמה פתרוניס. סביר יותר להניח, שעצם ההישגים של כוחות צה"ל ממערב לתעלה, הם אשר חייבו את נשיא מצרים לבקש את הפסקת-האש, וזאת בלא שהתמלאו התנאים המוקדמים שאותם הציב הנשיא כמה ימים קודם לכן, כאשר עדיין הניח כי המצב הצבאי נוטה לטובת המצרים.

42. קטע זה מתבסס על דברי קצינים מחטיבת טנקים 24 בראיון עם כתב השבועון הלבנוני „אלציאד“, שהתפרסם ב-1 בנובמבר, 1973, על ההרצאה שנשא גמסי בדצמבר 1973 בכנס של קצינים בכירים (לעיל, 7) ועל הראיון שקיים מוסא צברי עם גמסי (לעיל, 21).

43. לפי הגרסה המצרית, היו אלה שני מטוסי-סיוור אמריקניים, אשר טסו מעל החזית המצרית בצהרי ה-13 באוקטובר, שגילו את דבר קיומו של ה„תפר“ בין שתי הארמיות ושהעבירו את צילומי האויר לישראל. עומדים על כך בהרחבה — מהמד חסנין במאמרו „שאלה שניה“ — סיפור ההסתננות והפריצה, „אלארהאם“, 28 באוקטובר 1973; גמסי בהרצאתו בדצמבר 1973 בכנס של מפקדים בכירים (לעיל, 7); אהמד אסמאעיל בהרצאתו ב-16 באפריל 1974 בפני משתלמים, הלומדים מחוץ למצרים (לעיל, 5); גמסי בראיון עם מוסא צברי (לעיל, 21) ועוד.

44. מדברי קצינים בחטיבת טנקים 24 בראיון עם כתב „אלציאד“, (לעיל, 42).

במקביל, צלחו כוחות משוריינים נוספים את התעלה. משהתברר, כי עוצמת הכוחות שכבר צלחו את התעלה, גדולה ממה שהוערך בתחילה על-ידי הפיקוד המקומי, נטלה המפקדה הכללית את הפיקוד הישיר על חיסול הכוח לידה. בשלב הראשון הפעילה המפקדה הכללית, בבוקר ה-17 באוקטובר, „חטיבה שלמה, מורכבת מהעודדות של הכוחות במערב“, התקפת נגד זו לא השיגה את מטרתה, שכן הכוח הישראלי, שמנה כבר כ-30 טנקים, התפור לכיוונים שונים של האיוור החררי, ונהנה שם ממסתור טבעי. בתנאים אלה לא ניתן היה להשמדו. בשלב זה הצליחו הכוחות שצלחו את התעלה להרחיב את הפרצה ל-7 ק"מ.

התכנית החדשה של המטכ"ל המצרי היתה להנחית התקפה מקבילה בשתי הגדות של התעלה, במטרה „לכתר את הפרצה בתוך שטח צר ככל האפשר במערב, ובמקביל — לסתום אותה במזרח, כדי למנוע זרימת כוחות אויב נוספים אל ממערב לתעלה“. סתימת הפרצה במזרח, הוטלה על חטיבת טנקים 24 מהארמיה השנייה, שאמורה היתה לתקוף מצפון לדרום, ועל חטיבת טנקים 25 מן הארמיה השלישית, שאמורה היתה לתקוף מדרום לצפון. ההתקפה בוצעה בשעות אחה"צ של ה-17 באוקטובר ונחלה הצלחה. כוחות צה"ל הצליחו לצמצם את המרחק ביניהן עד ל-4 ק"מ, כאשר חיל-האוויר של האויב עצר את ההתקדמות ומנע את התחברותן.⁴⁵ כך נשארה הפרצה פתוחה. במהלך הימים הבאים הצליח האויב באופן רצוף להעביר אל ממערב לתעלה כוחות נוספים. כוחות אלה, אשר כבר ב-20 באוקטובר כללו שתי חטיבות טנקים, חטיבה ממוכנת, ויחידות קומנדו,⁴⁶ התבססו בשני כיסים — האחד באיוור סרפאום והשני באיוור דוורסואר — התפזרו בשטח, נכנסו לאיוור החררי בפרברי פאדי, והמשיכו דרומה עד שניתקו את דרך קהיר-סואץ. בכך, איים האויב על דרך ההספקה לשתי הדיביזיות של הארמיה השלישית במזרח.⁴⁷

ב-28 באוקטובר, משנכנסה הפסקת-האש לתוקפה באופן סופי, נוצרה בשטח תמונת המצב הבאה: האויב מרוכז בתוך כיס, כשהוא מכותר ממערב — על-ידי שתי דיביזיות משוריינות ועל-ידי 3 דיביזיות ממוכנות נוספות, וממזרח — על-ידי שתי ארמיות שלמות. רק מעבר צר, שרוחבו אינו עולה על 6 ק"מ, קישר בין כוחות צה"ל משני עבריה של התעלה. האמת היא, אם כך, ש„האויב היה זה שנמצא במלכודת, ולא שתי הדיביזיות

45. זוהי, ללא ספק, אחת הדוגמות המאפיינות את הדרך שבה משתכבים המצרים את האירועים של מלחמת יום-הכיפורים. כידוע, הושמדה חטיבת טנקים 25 בשעות אחה"צ של ה-17 באוקטובר, בקרב שריון בשריון, שהתנהל במרחק של יותר מ-10 ק"מ מדרום למאוז אומו כבשו כוחות צה"ל מול דוורסואר (,מערכות“ 240, גיליון מיוחד לקראת יום השנה למלחמה — ספטמבר 1974, עמ' 52-53). המגע עם חטיבת טנקים 24 התנהל מצפון לאיוור ההבקעה בתוך המערכים של הארמיה השנייה.

46. הייכל; „אלארהאם“, 28 באוקטובר 1973 (לעיל, 43). כתב „אלציאד“ העריך את כוחות צה"ל בגדה המערבית ב-190 טנקים ועוד כ-100 זחל"מים (לעיל, 42).

47. גמסי בראיון עם מוסא צברי (לעיל, 21). נקודה ראויה לציון היא, כי גמסי מודה בראיון זה, כי כוחות צה"ל יצרו את האיום על צירי ההספקה של הארמיה השלישית לפני שהפסקת-האש אמורה היתה להיכנס לתוקפה, בשעות הערב של ה-22 באוקטובר. זאת, בניגוד לגרסה הרשמית, לפיה רק לאחר שכוחות צה"ל הפרו את ההחלטה על הפסקת-האש, הם הצליחו ליצור את האיום על צירי ההספקה. באיוו מידה מסלפת הגרסה הרשמית את המצב שנוצר בשטח ב-22 באוקטובר, ניתן ללמוד מהקטעים של יומן האירועים ורישום שוחות של מפקד הארמיה השלישית, שהתפרסמו ב„מעריב“ ב-31 בינואר 1975.

זיות של הארמיה השלישית⁴⁸. כבר ב-29 באוקטובר עובדה תכנית לחיסול הכוח הישראלי שהיה נצור בתוך הכיס ממערב לתעלה, וזו אושרה על-ידי סאדאת ב-24 בדצמבר 1973⁴⁹. המפקדים המצריים מסכמים באמרם, כי ישראל הכירה, למעשה, במצבם הנואש של כוחותיה ממערב לתעלה, לכן העדיפה לפנותם במטרה להציל כוחות אלה מהשמדה, במסגרת ההסכם להפרדת הכוחות⁵⁰. מה עוד, שהכוחות המצריים פתחו ב-30 באוקטובר במלחמת-התשה נגד הכוח הישראלי וגרמו לו אבידות כבדות, שהלכו וגברו מיום ליום.

מאחו כוחות צה"ל בגדה המערבית בליל 15-16 באוקטובר, יצר מצב חדש, שהביא את סאדאת — תוך ימים ספורים — לבקש הפסקת-אש. נוסף לעצם השינוי שביטא המצב הצבאי הזה, על כל המשמעויות שנבעו ממנו, יצרה נוכחות כוחות צה"ל בגדה המערבית בעיה הסברתית ממדרגה ראשונה עבור הדוברים המצריים השונים. דומה כי תגובתו של הדובר הצבאי, הלוא עו אלדין מ'ח'תאר, שהתפרסמה בשעות הערב המאוחרות של ה-16 באוקטובר, מבטאת היטב מצב חדש זה על כל היבטיו. בדבריו עמד הלה, בין היתר, על שלוש הנקודות הבאות⁵¹:

* פעולות מיוחדות מעבר לקוים ובעומק, אינם דבר חדש באמנות המלחמה. מה שחשוב הוא, מידת ההצלחה של פעולות כאלו.

* מאז ה-6 באוקטובר, פועלים הכוחות המיוחדים של מצרים באופן רצוף מאחורי קווי האויב ובעומק סיני.

* מטרתו העיקרית של האויב בנסיגתו הכושל לצלות את התעלה היא לרכוש הישג מורלי ומדיני מסוים, במגמה להרים את המורל בשורות האזרחים והכוחות המזוינים, אולם — הודות לעירנותם של כוחותינו — הונחל לו כישרון צבאי, מורלי ומדיני.

בהודעה זו, שנמסרה לפרסום כמה שעות לאחר שראש ממשלת ישראל, גולדה מאיר, הודיעה בנאומה בפני הכנסת על נוכחות יחידות של צה"ל בגדה המערבית, כבר נקבעו בפועל הנקודות העיקריות, שחזרו ונשנו בהתייחסותם של הדוברים השונים אל פעולת צה"ל ממערב לתעלה, בימים הבאים של המלחמה. פעולה זו תוארה כפעולת-התאבדות, כמעשה יאוש, כהימור של הרגע האחרון, אשר עצם ההכרח להיזקק לו מעיד על המצב הקשה בו נתונים כוחות צה"ל בגדה המזרחית, ותיאורים דומים⁵². היבט נוסף ניתן למצוא בדברים של פרשן רדיו, "צות אלערב", אשר קבע, כי על-ידי פעולותיה בגדה המערבית,

48. הלואא סעד מאמון בסימפוזיון עם עיתונאים שנערך בראשית אוקטובר 1974 (לעיל, 19).

49. סאדאת בראיון עם כתבת, "אלגואר" (לעיל, 40); אחמד אסמאעיל (לדוגמה, בהרצאתו של אחמד אסמאעיל ב-16 באפריל 1974, מפגדים מצריים על התנהגות הישראלים במלחמת אוקטובר, "אלאהראם", 4 באוקטובר 1974).

50. זוהי, כאמור, הגרסה החוזרת ונשנית של דוברים מצריים שונים (כך, לדוגמה, בהרצאתו של אחמד אסמאעיל ב-16 באפריל 1974, לעיל, 5). מעניין להשוות גרסה זאת עם ההערכה הבאה: במהלך המלחמה יכול היה הצבא הישראלי להעמיק את חדירתו מעבר לפרצה שבדוורסואר, אולם הלחץ אותו הפעילה ארה"ב ב-25 באוקטובר, מנע זאת בעודו (הייכל בראיון טלביזיה של כוחית ב-2 בפברואר 1975, לפי הוימוון הכוחית, "אלראי אלעם"; 3 בפברואר 1975).

51. מתוך נוסח הודעת הדובר הצבאי, כפי שהופץ על-ידי סימו"ת ב-170100 באוקטובר 1973.

52. כך, לדוגמה, בדברי העורך הצבאי של סימו"ת, כפי ששודרו ברדיו, "צות אלערב" ב-162230 באוקטובר וב-191650 באוקטובר.

רוצה ישראל להשפיע על המאמצים של גורמים בין-לאומיים, החותרים להשיג הפסקת-אש והסדר מדיני באופן שאלה ישקפו את המצב הצבאי בחזית הלחימה⁵³. דומה, כי סאדאת היטיב, יותר מכל דובריו, להגדיר את ההתייחסות המצרית לפעולת ההיאחזות של כוחות צה"ל מעבר לתעלה ומשמעותה:

"הם באו ועשו פרצה בדוורסואר, כשהמטרה היא לבצע פעולת התאבדות... אין אני מכחיש, שמבחינתנו היו שגיאות, אבל המטרה הבסיסית של כל העניין היתה להפגין פעולה פסיכולוגית-פוליטית, יותר מאשר פעולה צבאית, כדי שיוכלו לספר עליה סיפורים גדולים... זוהי פעולה של לוחמה פסיכולוגית גדולה, באמצעותה הם מנסים להסב את תשומת-הלב של דעת-הקהל העולמית לצבא ישראל ולצבאות הישראליות... כשהם מנסים לחפות בכך על הצליחה, על הבקעת קו ברלב ועל כך, שכוחותינו עומדים איתן ובצורה מושלמת במזרח, הן על-ידי הארמיה השנייה והן על-ידי הארמיה השלישית... הם מנסים לבדות נצחון צבאי, כאשר המדובר הוא בפעולת-יאוש, שמטרותיה פסיכולוגיות ומדיניות ותור-לא..."⁵⁴

במקביל להצגת פעולת צה"ל מעבר לתעלה באופן שהודגם למעלה, קיימת גם דרך התייחסות שניה: מאמץ לגמד את המשמעות הצבאית, שבעצם אקט ההבקעה וכיבוש ראש-הגשר ממערב לתעלה, ולבטלה כליל, בהשוואה לצליחת התעלה וכיבוש ראש-הגשר ממזרח לתעלה על-ידי הכוחות המזוינים של מצרים. מאמץ זה החל כבר בימים האחרונים של המלחמה ונמשך מייד לאחר שנכנסה הפסקת-האש לתוקפה. עם הזמן, החלה דרך התייחסות זו לתפוס מקום חשוב יותר ויותר בהסבריהם של מפקדי הצבא, אשר התייחסו לפרשת המאחו של כוחות צה"ל. לדברי הלואא סעד מאמון, מי שהיה בראשית המלחמה מפקד הארמיה השנייה, הצליחו הישראלים להקים ראש-גשר אחד בגדה המערבית של תעלת-סואץ, רק אחר שני-הלו קרב שריון בן 30 שעות, שנחשב לאחד מקרבות השריון הגדולים ביותר בהיסטוריה. זאת, בעוד שהכוחות המצריים הצליחו לכבוש חמישה ראש-גשר בגדה המזרחית של התעלה תוך יום אחד⁵⁵. אחמד אסמאעיל מוסיף על כך, כי ה,כיס של האויב ממערב לתעלה, לא עלה בגודלו על חצי ראש-גשר אחד של אחת מחמש הדיביזיות שלנו במזרח"⁵⁶.

לסיום הדיון בסוגיה זאת, דומה כי שני הקטעים מדגימים היטב, הן את הניסיון של מפקדי הצבא הבכירים לתרץ את

53. פרשן רדיו, "צות אלערב" בשידור ב-191345 באוקטובר 1973. אפשר, כי הפרשן רמז בדבריו על המגעים אותם קיים סאדאת בימים 16-19 עם ראש ממשלת ברה"מ, אלכסי קוסיגין בדבר הפסקת-אש בחסות המעצמות. יצויין כי לעצם נוכחותו של קוסיגין בקהיר, ניתן פומבי במצרים רק בבוקר בו עזב הלה את קהיר (,אלאהראם", 19 באוקטובר 1973).

54. מדברי סאדאת במסיבת עיתונאים שקיים בקהיר ב-31 באוקטובר 1973 (רדיו קהיר 31 באוקטובר 1973).

55. הלואא סעד מאמון בהרצאה בכנס של קצינים בכירים שנערך בקהיר בראשית דצמבר 1973 (,אלאהראם", 11 בדצמבר 1973); בנוסף דומה גם בהרצאתו בסמפוזיון עם עיתונאים, שנערך באוקטובר 1974 (לעיל, 19).

56. אחמד אסמאעיל בראיון עם אחמד בהא אלדין (לעיל, 49). בהודמנות אחרת ערך הלה את ההשוואה במלים הבאות: "האויב ריכוז את כל הכוח שלו והקים ראש-גשר אחד בהיקף של דיביזיה, תוך שישה ימים... ואילו אנו הקמנו חמישה ראש-גשר, כל אחד בהיקף של דיביזיה, בשש שעות בלבד" (אחמד אסמאעיל בראיון עם כתבת, "אלאדאעה ואלטלביזיון" — לעיל, 4).

עם היאחזותם של כוחות צה"ל ממערב לתעלה, ודומה כי קיים יחס ברור בין השניים. ארה"ב תופכת, לאויב הראשון של האומה הערבית", כזו המספקת לישראל מטוסים יחד עם טייסיהם, במגמה, למנוע מכוחות ישראל תבוסה צבאית חדשה, הנמצאת על הסף בגזרה המרכזית של סיני". כתוצאה מכל אלה, יש להתייחס למלחמה הנוכחית לא עוד כאל מלחמה בין הערבים לבין ישראל, אלא כאל מלחמת-שחרור בין הערבים לבין הברית האמריקנית-ישראלית".⁶² הדובר הרשמי של ממשלת מצרים, אחמד אניס, סיכם מצב זה במלים הבאות: "המשך הסיוע האמריקני לתוקפנים הישראליים מוביל את הערבים לתהיה הגיונית אם נלחמים הם בישראל או בארה"ב".⁶³

משפסקו הקרבות, תפסה המדיניות בה נקטה ארה"ב במהלך המלחמה, את אחד המקומות המרכזיים ביותר בהתייחסויותיהם ובתסביריהם של אישי צמרת ההנהגה המדינית ושל המפקדים הצבאיים. ההתייחסות למדיניות האמריקנית נחלקת באופן ברור לשני תחומים, קשורים זה בזה באופן ישיר: הראשון — הסיוע הצבאי בצורותיו השונות והשפעתו על המלחמה; השני — המשמעות שנובעת לסיוע זה על ההתפתחויות המדיניות, היינו: הפסקת האש.

כבר הזכרנו את דבריו של גמסי בדבר ההשפעה שנובעת להספקת טילים נ"ט, על כשלונו מתקפת-השריון ב-14 באוקטובר. כן עמדנו על טענתו וטענת אחמד אסמאעיל לפיה, היו אלה מטוסי הסיוע, ששיגרה ארה"ב ב-13 באוקטובר, אשר גילו את דבר קיומו של "תפר" בין שתי הארמיות והעבירו מידע זה לישראל. לטענתם, הפיק מכך הפיקוד הצבאי הישראלי את מלוא התועלת, שעה שתיכנן את הבקעת המערכים של אימיה 2 ואת צליחת התעלה. מעבר לכך, "הנשק האמריקני המודרני סייע למעשה לכך, שכוחות ישראל יחזיקו מעמד למרות האבידות הכבדות שנגרמו להם".⁶⁴ שכן, "ארה"ב התחייבה בפני ישראל לשמור על המאזן הצבאי, כשהפירוש שלה (של ארה"ב) לגבי המונח מאזן, הוא לקיים את עליונות ישראל על כל הערבים ביחד".⁶⁵ יתר על כן, אליבא דסאדאת, המדובר הוא במעורבות אמריקנית ישירה, אשר התבטאה, בין היתר, בכך, שמטוסים אמריקניים, "פרקו בשדה התעופה של אל-עריש טנקים חדישים על צוותיהם, אשר נכנסו למלחמה לאלתר. בכל הפשטות, באו אנשים מאומנים ומצוידים ונכנסו ישר לקרב".⁶⁶

הטיעון החוזר ונשנה בדברי סאדאת הוא, שמצרים לחמה בישראל ארבעה ימים בלבד כשבמהלכם הושמדו לישראל,

אשר אירע, והן את תגובתם של אותם עיתונאים ופרשנים, אשר חלקו על דרך ניהול המלחמה בשלביה השונים. בתשובה לשאלותיו של הייכל, אמר אחמד אסמאעיל: "אני מודה, כי פרצה זאת היתה שלב לא טבעי לגבי הכוחות המקומיים, זאת בשל סיבות רבות... עם זאת, האם יכולה פרצה זאת להשפיע על הערך של מה שהשגנו?!" על כך השיב הייכל: "מהבחינה הצבאית, וראיית הפעולה כהלם לגבי נצחוננו... הייתי מייחל, לו פרצה זו שארעה במערב — לא היתה נוצרת".⁶⁷ גמסי התייחס לכך בפירוט גדול יותר כשאמר: "אף-על-פי שהפרצה נחשבת ניצחון טקטי של ישראל, היה המצב האסטרטגי שלה צפוי לכישלון גמור. במלים אחרות: הצלחה טקטית זו לא הצילה את האויב מ-כישלון אסטרטגי, בעוד שההצלחה המצרית האסטרטגית לא הושפעה ממשגנו הטקטי בעת התנגדות לפרצה. אין להעריך מלחמות על-פי מערכות מוגבלות. ההערכה הנכונה נעשית לפי התוצאות הצבאיות האסטרטגיות של המלחמה, על מכלול מערכותיה המיישמות את היעדים הצבאיים-המדיניים".⁶⁸ דעתו של הייכל שונה: "מלחמת אוקטובר נמשכה 15 יום. אם נרצה לחלק אותה, נוכל לומר כי חמשת הימים הראשונים היו בשלמותם לטובת הערבים; חמשת הימים הבאים היו תקופת-מאבק, מבוכה והכנה. חמשת הימים האחרונים היו, לדעתי, מבחינה צבאית בעדיפות הישראלים. לאחר המלחמה רצינו להתרכז רק בחמשת הימים הראשונים והישראלים התרכזו רק בחמשת הימים האחרונים. לדעתי, אנו טעינו וגם הם טעו. צד אחד גילה את כוחו ולא ניצל אותו במלואו. לאחר המלחמה הוא רצה להתרכז רק בו ולשכוח את כל השאר. הצד השני גילה את חולשתו, העדיף להשכיח אותה ורצה להפחיד את כל האנשים עם חמשת הימים האחרונים, וגם זה לא נכון".⁶⁹

המעורבות של ארה"ב במלחמה או מדוע הסכימה מצרים להפסקת אש

כבר ב-13 באוקטובר, הבליטו אמצעי התקשורת בהרחבה את מעברם של שני מטוסי סיוע אמריקניים, בצהרי אותו היום, מעל מצרים ומעל איזור הקרבות בסיני.⁷⁰ משתחלה ארה"ב להפעיל כליל 13-14 באוקטובר את הרכבת האווירית ליש-ראל, החלו דוברים רשמיים שונים וכן, ובמיוחד, אמצעי התקשורת, להאשים את ארה"ב במעורבות ישירה לטובת ישראל. בנאומו ב-16 באוקטובר גינה, אמנם, סאדאת את עמדת ממשלת ארה"ב — על התייצבותה לימין ישראל, המנהלת, "תוקפנות נגד אומה ערבית שלמה — כאשר הודרו לפצות את התוקפן על מה שאיבד ולספק לו את אשר לא היה ברשותו". אולם, באופן כללי דיבר סאדאת, עדיין, במונחים כוללניים למדי ותקף את ארה"ב בלשון מתונה יחסית, בהתחשב במועד ובנסיבות בו נשא נאום זה.⁷¹

ההתקפות על ארה"ב הלכו והתחזקו, מאז המפנה שחל בקרבות,

57. אחמד אסמאעיל בראיון עם הייכל (לעיל, 9).

58. גמסי בראיון עם מוסא צברי (לעיל, 21).

59. הייכל בראיון עם כתב השבועון הלבנוני, "אלאסבוע אלערבי", שהתפרסם ב-27 בינואר 1975.

60. רדיו קהיר — 132200 באוקטובר 1973.

61. נאום סאדאת בפני מושב מזרח של מועצת העם — רדיו קהיר, 16 באוקטובר 1973.

62. מתוך פרשנות ששודרה ברדיו, "צות אלערב" ב-201345 באוקטובר בר 1973.

63. מתוך הדעת הדובר הרשמי של ממשלת מצרים, כפי ששודרה ברדיו קהיר ב-211600 באוקטובר 1973.

64. גמסי בראיון עם מוסא צברי (לעיל, 21).

65. מדברי סאדאת במסיבת עיתונאים, שקיים בקהיר, ב-31 באוקטובר בר 1973.

66. סאדאת בראיון עם עורך השבועון הלבנוני, "אלאסבוע אלערבי", אשר התפרסם ב-8 באוקטובר 1974. על האשמה זאת חזר סאדאת מספר פעמים, בין היתר בנאומו ב-2 בינואר 1975, בוועידה, שהוקדשה לנושא, "מצרים בשנת 2000", שנערכה בקהיר. מאידך, מיתן הייכל במידה רבה טיעון זה: לדבריו לא טייסים אמריקאים סדירים אלא מתנדבים מארה"ב; לא טנקים על צוותיהם האמריקניים, אלא רק טנקים, "שנמסרו" ישר לידיהם של הצוותים, אנשי מילואים, שחיכו להם בשדה התעופה אלעריש (הייכל); "שאלה ותשובה" — מאמרו השבועי ב, "אלאהראם", 26 באוקטובר 1973. השוני בין שתי הגרסאות מדבר בעד עצמו.

בשתי החזיתות של הלחימה 800 טנקים ויותר מ-200 מטוסים. בארבעה ימים אלה הובסה, אם כן, ישראל. אולם, בשלב זה, הטילה ארה"ב את כל משקלה למערכה, עם נשק חדיש, שהצבא האמריקני עצמו לא השתמש בו לפני כן. התברר לי, כי ארה"ב רוצה למחוק את הניצחון אותו השגנו יחד עם סוריה ולטשטש אותו, בעודו באיבו, לטובת ישראל". על רקע זה הגיע סאדאת להסכמה, שאין הוא יכול להילחם בארה"ב, או לשאת באחריות ההיסטורית להשמדת כוחותינו המזוינים פעם נוספת.⁶⁷ מכך נבע גם, כי, הסיבה העיקרית להסכמתי להפסקת-אש נעוצה בכך, שהייתי מוכן אמנם להילחם בישראל, אך לא הייתי מוכן להילחם בארה"ב.⁶⁸ מכיוון שכך, אני רואה בהחלטה מה-19 באוקטובר להפסיק את האש, החלטה חשובה יותר מההחלטה שהתקבלה ב-6 באוקטובר לפתוח במלחמה. בגלל החלטה זו, שמרתי על שלמות כוחותינו, שעה שארה"ב הטילה את כובד משקלה למערכה. בשנת 1967 נחלנו תבוסה בה איבדנו 80 אחוזים מגשקנו, ואילו בשנת 1973 חצינו את קו בר-לב, ניפצנו את אגדת העליונות הישראלית והערבים הפכו להיות כוח עולמי. עם כל זאת איבדנו (הפעם) רק 20% מגשקנו, וזאת בגלל ההחלטה להפסיק את האש.⁶⁹ מסקנה מצטברת מכל אלה היא, שהפסקת-האש וההסכם להפרדת הכוחות, לא נעשו עם ישראל אלא עם ארה"ב.⁷⁰ בסיום, דומה כי הדברים הבאים מבטאים נאמנה את העמדה שמציג סאדאת בסוגיה זאת: "לא הפרצה (בדוורסואר) הניעה אותנו להכריז על הפסקת-אש, אלא ההתערבות האמריקנית במערכה".⁷¹

סיכום

ההחלטה להילחם, הפתיחה בפועל במלחמה וההישגים הצבאיים, שהושגו בימיה הראשונים, התגלו כאקט פוליטי בעל משמעות ראשונה במעלה מבחינתה של מצרים. אין ספק, כי בגלל המלחמה, יכול היה סאדאת לזקוף לזכותו שורה של הישגים חשובים ביותר, אשר במסגרת זאת, די אם נצביע על כמה מהם, בבחינת כותרות, בלא לפרט את משמעותם:

- נשבר המצב של "לא שלום ולא מלחמה", אשר הטביע את חותמו על המורח התיכון בכלל, ועל מצרים בפרט, מאז תום מלחמת-ששת-הימים ועוד יותר, מאז הסתיימה מלחמת-ההתשה, בכשלונה של מצרים.

- מצרים הפכה מחדש להיות גורם של ממש במפה הבין-לאומית, ובכלל זה גם במפת העולם הערבי.
- מצרים סיימה את המלחמה בהצליחה לשמור על שלמות כוחותיה המזוינים — למרות התהפוכות, שחלו בחזית הלחימה. לכן, בסוקרו את מצבה של מצרים ואת מעמדה, שנה אחרי המלחמה, תוך בחינה רטרופקטיבית של השנים שקדמו לה, יכול היה סאדאת להרגיש הרגשת סיפוק מוצדקת (מבחינתו) באומרו את הדברים הבאים: "היום אנו נמצאים במצב טוב בהרבה מזה שהיינו בו לפני ה-6 באוקטובר 1973, שכן החזרנו לעצמנו את הביטחון העצמי שלנו ואת בטחוננו בכוחותינו המזוינים; ניפצנו את מחסום הפחד והפכנו לעיני העולם כולו מעם שהעולם חשב אותו רדום ובלתי מסוגל למלחמה — לעם, שגילה את עצמו ואת כוחו".⁷²

קרוב לדאי, כי בהערכת תוצאות המלחמה מהבחינה הכוללת — במרכזו ההיבט המדיני במובנו הרחב, עליו עמד סאדאת בדברים אלה — קיים קונצנזוס כמעט כללי בקרב הציבוריות הפוליטית שבמצרים. עם זאת, דומה גם כי לראיה זו נלוו לא מעט תהיות וסימני שאלה. מקורם של אלה הוא, ככל הנראה, כפול: השגות לגבי ניהול המלחמה מהבחינה האופרטיבית ומהבחינה הטקטית כאחד, וההפתעה בה נתקבלה הפסקת-האש. אשר להשגות לגבי ניהול המלחמה, מתמקדים הם בסוגיית ההיעצרות והדריכה במקום, שבאה אחרי התנופה, שנתגלתה בימים הראשונים של המלחמה. בעוד שהודות לתנופה זאת, יכלו הכוחות המזוינים לזקוף לזכותם את הישגיהם הגדולים ביותר בשטח, גרמה הדריכה במקום, כך טוענים המבקרים, לשינוי שחל בתמונת המצב הצבאית: כשלון המתקפה המשותפת ב-14 באוקטובר, ובמיוחד הפרצה באיזור דוור סואר, שהסתיימה בניתוק הכוחות של ארמיה 3 מעורפם. אשר להפתעה בה נתקבלה הפסקת-האש, דומה כי מקורה בהצהרות שחזרו ונשנו בימים שקדמו לה בדבר ההחלטה הנחושה להמשיך במלחמה, כל עוד לא חוסלו באופן מלא, "התוצאות של התקופנות", דהיינו התוצאות הטריטוריאליזם של מלחמת-ששת-הימים. נוצרה, אם כך, בקרב חוגים רבים במצרים הרגשה של ניצחון מלא יותר, שהוחמץ — בגלל האופן בו נוהלו המבצעים הצבאיים, במיוחד על-ידי הרמות הגבוהות של הפיקוד — אשר העיבה, במידה מסוימת, על התודעות עם ההישגים המדיניים, שהושגו תודות לעצם אקט המלחמה.

בגלל כל אלה, מצאו עצמם אישי הצמרת המדינית והצבאית במצב, בו נאלצו לחזור ולהסביר את אשר אירע — לעתים קרובות כשהם נתונים בעמדה של התגוננות. מתוך כך הלכה ונוצרה בהמשך הזמן עמדה רשמית, מעין היסטוריוגרפיה רשמית של האירועים. אין זו בהכרח האמת, אפילו לא זו הידועה והמוכרת לאותם המנהיגים והדוברים; זוהי בפירוש היסטוריוגרפיה סלקטיבית, אשר חותם של ראייה בדיעבד טבועה בה באופן ברור למד, ושכל מטרתה להציג את האירועים עים מזוית-ראיה, הנוחה להנהגה המצרית. הגם שזוהי היסטוריוגרפיה סלקטיבית, המוכרת בתור שכזאת מן הסתם לדובריה, הרי כתוצאה מעצם החזרה עליה פעמים רבות, הולכת ומטשטשת בהמשך הזמן ההבחנה בין האירועים כפי שאירעו בפועל, לבין האופן בו מוצגים אלה בפומבי. כתוצאה מכך, תופכת

67. סאדאת בראיון עם כתבת "אלאנאר" (לעיל 40). בראיון זה פרסם סאדאת, ככל הנראה לראשונה, את נוסח האיגרת אותה שלח לנשיא אסד בשעות המוקדמות של ה-19 באוקטובר, בה הודיע לעמיתו מסוריה על החלטתו להסמיך את הסובייטים להשיג הפסקת-אש בהקדם ואת הנימוקים, שהובילוהו לקבל החלטה זאת. בהודמנות אחרת טען נשיא מצרים, כי, מטרת ארה"ב היתה לחסל את כוחותינו במלואם, על-ידי השמדה קולקטיבית מחושבת" (סאדאת בראיון עם מלחם כרם, עורך היומן הלבנוני, "אלבירק", לפי סימונת מקהיר, 9 בינואר 1975).

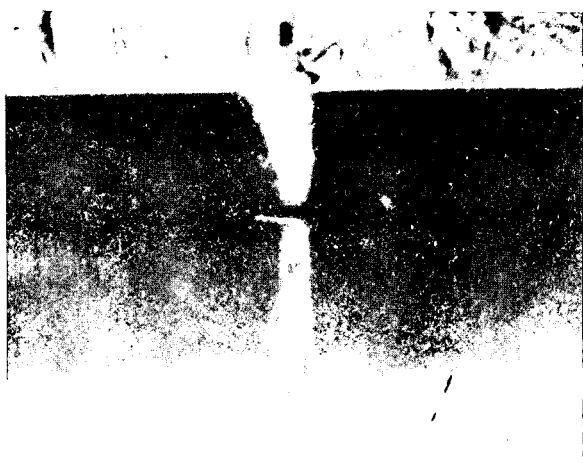
68. סאדאת בראיון עם עורך "אלאסבוע אלערבי" (לעיל 66).

69. סאדאת בפגישה, שקיים ב-28 בינואר 1975 בפריז, עם משתלמים מצריים — לפי, "רוז אליוסף", 3 בפברואר 1975.

70. סאדאת בנאומו ב-2 בינואר 1975 (לעיל 66). בהודמנות אחרת הגדיר עמדה זאת באופן הבא: "כאשר אישרנו את הסכם הפרדת הכוחות עם ישראל, בינואר 1974, לא חתמתי עליו עם ישראל אלא עם אמריקה. שכן, אמריקה היא העיקר וישראל אינה אלא הצל שלה" (סאדאת בראיון עם עורך, "אלבירק", לעיל 67). באותה רוח התבטא גם בראיון עם עבד אלסתאר אלטוליה עבור השבועון, "רוז אליוסף", לפי סימונת מקהיר — 23 במרץ 1975.

71. סאדאת בראיון עם עורך, "אלאסבוע אלערבי" (לעיל 66).

72. סאדאת בראיון עם עורך השבועון, "אלאסבוע אלערבי" (לעיל 66).

הגשר היבשתי שנבנה על ידי צה"ל, לקראת השלמתו

דומה גם כי אין זה מקרה, שאת השעיר לעזאזל, „הסטרא אחרא“, עדיין מסמל ה„אימפריאליזם“, המגולם עתה, כמו גם ב־1967, על-ידי ארה״ב, אשר החליפה את בריטניה שמילאה תפקיד זה בתודעה המצרית עד אחרי מבצע סואץ ב־1956.⁷⁶ לפחות מבחינה זאת, של היכולת וגם הצורך ליצור מערכת של אשליות כתחליף להכרה במציאות על כל צדדיה, דומה כי עדיין קיימת זהות ברורה בין מצרים בהנהגתו של סאדאת לבין תקופת שלטונו של קודמו, עבד אלנאצר.

הגרסה כפי שהיא מוצגת, ל„אמת“ היסטורית בעלת חיות משלה, לא רק אצל קהל השומעים, אלא גם אצל המופקדים על הפצתה.

במרכזה של ההיסטוריוגרפיה הרשמית בגרסתה הפומבית, נמצא הטיעון בדבר „הקשר האמריקני“ שראשיתו בטיסתם של מטוסי הביון מעל החזית ב־13 באוקטובר, המשכו בסיוע המאסיבי של אמצעי לחימה שנשלח לישראל, וסופו בטיעון בדבר המעורבות הישירה באמצעות טייסים וצוותי טנקים, שלחמו בשורות צה״ל. מבחינות רבות, זוהי מהדורה חדשה של הטיעון אותו השמיע עבד אלנאצר במהלך מלחמת-ששת-הימים, לפיו נטלו טייסות של חיל-האוויר האמריקני, שהמריאו מנושאות מטוסים ששטו בקרבת החופים של מצרים, חלק במכת הפתיחה האווירית של ה־5 ביוני 1967.⁷⁷ מאחר שהמצרים מעמידים את הסיוע הצבאי האמריקני במקום כה מרכזי במערכת טיעוניהם, אך טבעי הוא, כי הם מצניעים עד למינימום את התפקיד שמילאה רכבת-האוויר שהפעילה ברה״מ בהזנת מכונית-המלחמה שלהם. יתירה מזו, נוסף להבחנה, אותה עושים המצרים בין מלחמתם הם, שהיא מלחמה צודקת המכוונת נגד תוקפנים — ובתור שכזאת כל סיוע המוגש להם הוא מוצדק ולגיטימי — לבין מלחמתה הבלתי צודקת של ישראל, עורכים הם הבחנה נוספת בין מהות הסיוע אותו הגישו כל אחת משתי מעצמות-העל למדינות הלוחמות.

דומה, כי הדברים הבאים מביעים בצורה הנאמנה ביותר הבחנה זאת:

„הגשר האווירי האמריקני, אשר הוקם למען ישראל באל-ערש, היה גשר להתערבות אמריקנית אמיתית. אשר לגשר האווירי, אותו הקימו הסובייטים למעננו, הרי שזה העביר משלוחי ציוד שהוסכם עליהם קודם המלחמה ואשר שיגורם (אלינו) התעכב. אין כלל מקום להשוואה בין שני הגשרים: אחד מתערב בנשקו המודרני ובכל מה שעומד לרשותו, ומטיל את כל כובד-משקלו למערכה ואילו השני נותן חלק מנשק שאושר בהסכמים, אך שיגורו התעכב ובפועל צריך היה להגיע זמן רב לפני כן. מאז היום השני של המערכה ביקשתי מברה״מ טנקים, אך השריון המבוקש מברה״מ, לא הגיע אלי אלא שבוע ימים לאחר הפסקת האש״.⁷⁸

למקרא דברים אלה ניתן, כמובן, לשאול מה הגיע בכל זאת ברכבת האוויר הסובייטית, אשר מטוסיה הראשונים נחתו במצרים ב־12 באוקטובר ומה הגיע באניות הסובייטיות הרבות, אשר פקדו את נמלי מצרים מאז הימים הראשונים למלחמה.⁷⁹ אולם, מתברר, כי שאלה כזאת אינה מטרידה כלל את סאדאת או דוברים מצריים אחרים.

מרכזיות הטיעון בדבר המעורבות האמריקנית, אשר מסקנתה הטבעית האחת היא, שבגללה נאלץ סאדאת, בעל כורחו, להסכים להפסקת-האש, מעידה על האכזבה מההצלחה הצבאית המוגבלת, שהשיגו הכוחות המצריים במהלך המלחמה, ועל חוסר-האונים נוכח התאוששות כוחות צה״ל מאירועי הימים הראשונים, והצלחתם להטות את הכף מבחינה צבאית בהמשך ימי המלחמה. עם זאת, יש בכך פעם נוספת ביטוי לחוסר יכולתם של המצרים להכיר בפומבי במציאות המלאה, על כל היבטיה, ועל הצורך הטבוע בהם עמוק להישען על שעיר לעזאזל זה כדי לתלות בו את האשם.

73. הכוונה לשיחה, שהתפרסמה מאז, בין עבד אלנאצר לבין המלך חוסין ב־5 ביוני והשדר אותו שיגר לחוסין ב־7 ביוני 1967, בהם „התבשל“ הטיעון בדבר המעורבות האמריקנית. הנוסח המלא של השיחה והשדר נמצא בספר חוסין פותח במלחמה — „מערכות“, אפריל 1974, עמ' 76—77 ועמ' 84—85.
74. סאדאת בראיון עם עורך „אלאסבוע אלערבי“. בהודמנות אחרת טען סאדאת, כי „ברה״מ לא החלה לפצותינו על הטנקים שאיבדנו, אלא שבוע אחרי שהחלה הלחימה, וזאת למרות הצורך הגדול שלנו בטנקים בעת מערכת הפריצה“ (סאדאת בראיון ל„רוז אליוסף“, שהתפרסם ב־23 בספטמבר 1974).
75. אחד הפרשנים הצבאיים הלבנוניים העריך, כי במשך ימי המלחמה קיבלו מצרים וסוריה, בדרך האוויר, כמות כוללת של 13 אלף טון של נשק וציוד לחימה ועוד כמות כוללת של 50 אלף טון בדרך הים (ראאד חסין עודה: „ה־6 באוקטובר — שנה אחרי המלחמה“, „אלג'מהוריה“, לבנון, 10 באוקטובר 1974).
76. המושג „סטרא אחרא“ ומקומו בתפישה הלאומית המצרית, לקוח ממאמרו של י. אורון: „המיתוס הלאומי במצרים של ימינו“, המזרח החדש, כרך י' חוברת 3 (39), 1960 עמ' 154—157.
בעל המאמר כותב גם, כי בעת מבצע „קדש“ טענו שבויים מצריים רבים, כי חיילים צרפתיים לחמו ליד הישראלים בסיני ואחרים העידו, כי נישבו בידי הצרפתים. קוי הדמיון בין תיאור זה לבין הטענות בדבר מעורבות אמריקנית ישירה ב־1967 וב־1973 גדולים, לדעתנו, מהשוני ביניהם.